ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 14ης Σεπτεμβρίου 2010 *

Στην υπόθεση C-550/07 P,

με αντικείμενο αίτηση αναιρέσεως δυνάμει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου, που ασκήθηκε στις 30 Νοεμβρίου 2007,

Akzo Nobel Chemicals Ltd, με έδρα το Hersham (Ηνωμένο Βασίλειο)

Akcros Chemicals Ltd, με έδρα το Hersham,

εκπροσωπούμενες από την M. Mollica, avocate, και, στη συνέχεια, από τους M. van der Woude, avocat και C. Swaak, advocaat,

αναιρεσείουσες,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

υποστηριζόμενες από

το **Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας**, εκπροσωπούμενο από τις V. Jackson και E. Jenkinson, επικουρούμενες από τον M. Hoskins, barrister,

την **Ιρλανδία**, εκπροσωπούμενη από τον D. O'Hagan, επικουρούμενο από τους D. O'Donnel, SC, και R. Casey, BL, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

το **Βασίλειο των Κάτω Χωρών**, εκπροσωπούμενο από την C. Wissels και τους Y. de Vries και M. de Grave,

παρεμβαίνοντες κατά την αναιρετική διαδικασία,

όπου οι λοιποί διάδικοι είναι:

η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή,** εκπροσωπούμενη από τους F. Castillo de la Torre και X. Lewis, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

καθής πρωτοδίκως,

το **Conseil des barreaux européens**, με έδρα τις Βρυξέλλες (Βέλγιο), εκπροσωπούμενο από τον J. Flynn, QC,

το **Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten**, με έδρα τη Χάγη (Κάτω Χώρες), εκπροσωπούμενο από τους O. Brouwer και C. Schillemans, advocaten,

η **European Company Lawyers Association**, με έδρα τις Βρυξέλλες, εκπροσωπούμενη από τους M. Dolmans και K. Nordlander, avocats, οι οποίοι εξουσιοδοτήθηκαν από τον J. Temple Lang, solicitor,

η **American Corporate Counsel Association (ACCA) — European Chapter**, με έδρα το Παρίσι (Γαλλία), εκπροσωπούμενη από τον G. Berrisch, Rechtsanwalt, ο οποίος εξουσιοδοτήθηκε από τον D. Hull, solicitor,

η **International Bar Association**, με έδρα το Λονδίνο (Ηνωμένο Βασίλειο), εκπροσωπούμενη από τους J. Buhart και I. Michou, avocats,

παρεμβαίνοντες πρωτοδίκως,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

συγκείμενο από τους B. Σκουρή, Πρόεδρο, A. Tizzano, J.N. Cunha Rodrigues, K. Lenaerts, J.-C. Bonichot, R. Silva de Lapuerta (εισηγήτρια) και E. Levits, προέδρους τμήματος, A. Rosas, U. Lõhmus, M. Safjan και D. Šváby, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott
γραμματέας: L. Hewlett, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 9ης Φεβρουαρίου 2010,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 29ης Απριλίου 2010,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με την αίτησή τους αναιρέσεως, η Akzo Nobel Chemicals Ltd (στο εξής: Akzo) και η Akcros Chemicals Ltd (στο εξής: Akcros) ζητούν την αναίρεση της αποφάσεως που εξέδωσε το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 17ης Σεπτεμβρίου 2007, T-125/03 και T-253/03, Akzo Nobel Chemicals Ltd και Akcros Chemicals Ltd κατά Επιτροπής (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), καθόσον το Πρωτοδικείο

απέρριψε το αίτημα προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας με νομικό σύμβουλο της Akzo απασχολούμενο με πάγια αντιμισθία στην επιχείρηση αυτή.

I — Το δίκαιο της Ένωσης

2 Το άρθρο 14 του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25), προβλέπει τα εξής:

«1. Η Επιτροπή δύναται κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί βάσει του άρθρου [105 ΣΛΕΕ] και των διατάξεων, οι οποίες θεσπίζονται κατ' εφαρμογή του άρθρου [103 ΣΛΕΕ], να διεξάγει όλους τους απαραίτητους ελέγχους στις επιχειρήσεις και τις ενώσεις επιχειρήσεων.

Για τον σκοπό αυτόν, τα εντεταλμένα από την Επιτροπή όργανα έχουν την εξουσία:

α) να ελέγχουν τα βιβλία και άλλα επαγγελματικά έγγραφα·

β) να λαμβάνουν αντίγραφα ή αποσπάσματα των βιβλίων και επαγγελματικών εγγράφων·

γ) να ζητούν επί τόπου προφορικές διευκρινίσεις·

δ) να εισέρχονται σε όλους τους χώρους, γήπεδα και μεταφορικά μέσα των επιχειρήσεων.

2. Τα εντεταλμένα από την Επιτροπή για τον έλεγχο όργανα ασκούν την εξουσία τους επιδεικνύοντας έγγραφη εντολή ελέγχου […].

3. Οι επιχειρήσεις και οι ενώσεις επιχειρήσεων υποχρεούνται να δεχθούν τους ελέγχους, τους οποίους διατάσσει με απόφασή της η Επιτροπή. Η απόφαση αναφέρει το αντικείμενο και τον σκοπό του ελέγχου, ορίζει τον χρόνο ενάρξεως του ελέγχου και αναφέρει τις […] κυρώσεις καθώς και το δικαίωμα προσφυγής στο Δικαστήριο κατά της αποφάσεως.

[...]»

II — Ιστορικό της διαφοράς

3 Στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο συνόψισε τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως ως εξής:

«1 Στις 10 Φεβρουαρίου 2003, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση C(2003) 559/4, για την τροποποίηση της αποφάσεως C(2003) 85/4, της 30ής Ιανουαρίου 2003, με την οποία διέταξε, μεταξύ άλλων, τις εταιρίες Akzo […] και Akcros […], καθώς και τις αντίστοιχες θυγατρικές τους, να δεχθούν ελέγχους, βάσει του άρθρου 14,

παράγραφος 3, του κανονισμού 17 […], σκοπούντες στην αναζήτηση αποδεικτικών στοιχείων για ενδεχόμενες πρακτικές νοθεύουσες τον ανταγωνισμό (στο εξής, από κοινού: διατάσσουσα τον έλεγχο απόφαση).

2 Στις 12 και 13 Φεβρουαρίου 2003, υπάλληλοι της Επιτροπής, επικουρούμενοι από εκπροσώπους της Office of Fair Trading (OFT, βρετανική αρχή ανταγωνισμού), προέβησαν σε έλεγχο, βάσει της διατάσσουσας τον έλεγχο αποφάσεως, στα γραφεία των προσφευγουσών που βρίσκονται στο Eccles, Manchester (Ηνωμένο Βασίλειο). Κατά τη διάρκεια του ως άνω ελέγχου, οι υπάλληλοι της Επιτροπής έλαβαν αντίγραφα σημαντικού αριθμού εγγράφων.

3 Κατά τη διάρκεια των ως άνω πράξεων, οι εκπρόσωποι των προσφευγουσών ανέφεραν στους υπαλλήλους της Επιτροπής ότι ορισμένα έγγραφα μπορούσαν να καλύπτονται από την προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρων και πελατών (legal professional privilege ή LPP).

4 Οι υπάλληλοι της Επιτροπής ανέφεραν τότε στους εκπροσώπους των προσφευγουσών ότι ήταν γι' αυτούς αναγκαίο να λάβουν συνοπτική γνώση των εν λόγω εγγράφων προκειμένου να σχηματίσουν ιδίαν αντίληψη για την προστασία της οποίας ενδεχομένως έπρεπε να τύχουν τα εν λόγω έγγραφα. Κατόπιν μακράς συζητήσεως και αφού οι υπάλληλοι της Επιτροπής και της OFT υπέμνησαν στους εκπροσώπους των προσφευγουσών τις συνέπειες παρεμπόδισης των ελεγκτικών δραστηριοτήτων, αποφασίστηκε ότι ο υπεύθυνος για τον έλεγχο θα λάμβανε συνοπτική γνώση των εν λόγω εγγράφων, ενώ ένας εκπρόσωπος των προσφευγουσών θα ήταν δίπλα του.

5 Κατά την εξέταση των εν λόγω εγγράφων ανέκυψε διαφορά σχετικά με πέντε έγγραφα, τα οποία τελικά αποτέλεσαν αντικείμενο δύο ειδών μεταχειρίσεως εκ μέρους της Επιτροπής.

[…]

8 Το τρίτο έγγραφο που αποτέλεσε αντικείμενο διαφοράς αποτελείται από ένα σύνολο χειρόγραφων σημειώσεων του γενικού διευθυντή της Akcros […], για τις οποίες οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι έχουν συνταχθεί επ' ευκαιρία συζητήσεων με τους υπαλλήλους και χρησιμοποιήθηκαν για τη σύνταξη του δακτυλογραφημένου υπομνήματος που συνιστά την κατηγορία Α. Τέλος, τα δύο τελευταία επίμαχα έγγραφα είναι δύο επιστολές μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ανταλλαγείσες μεταξύ του γενικού διευθυντή της Akcros […] και του κυρίου S., του συντονιστή της Akzo […] για το δίκαιο του ανταγωνισμού. Ο τελευταίος είναι δικηγόρος εγγεγραμμένος στον Δικηγορικό Σύλλογο των Κάτω Χωρών ο οποίος, κατά τη στιγμή των περιστατικών, ήταν μέλος της νομικής υπηρεσίας της Akzo […] και, κατά συνέπεια, απασχολούμενος διαρκώς από την επιχείρηση αυτή.

9 Αφού επανεξέτασε τα τρία αυτά έγγραφα και έλαβε τις εξηγήσεις των προσφευγουσών, η υπεύθυνος του ελέγχου θεώρησε ότι αυτά δεν προστατεύονταν από το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρων και πελατών. Κατά συνέπεια, έλαβε αντίγραφο και το επισύναψε στον υπόλοιπο φάκελο, χωρίς να το απομονώσει σε σφραγισμένο φάκελο. Οι προσφεύγουσες προσδιόρισαν τα τρία αυτά έγγραφα ως ανήκοντα στην "κατηγορία Β".

10 Στις 17 Φεβρουαρίου 2003, οι προσφεύγουσες παρέδωσαν έγγραφο στην Επιτροπή, στο οποίο εξηγούσαν τους λόγους για τους οποίους τα έγγραφα […] της κατηγορίας Β προστατεύονταν, κατ' αυτές, από το απόρρητο.

11 Με έγγραφο της 1ης Απριλίου 2003, η Επιτροπή πληροφόρησε τις προσφεύγουσες ότι τα επιχειρήματα που αναπτύχθηκαν με το από 17 Φεβρουαρίου 2003 έγγραφό τους δεν της επέτρεπαν να καταλήξει στο ότι τα αναφερόμενα έγγραφα όντως καλύπτονταν από το απόρρητο. Πάντως, ανέφερε ότι οι προσφεύγουσες είχαν τη δυνατότητα να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους επί των προκαταρκτικών αυτών συμπερασμάτων εντός προθεσμίας δύο εβδομάδων, μετά τη λήξη της οποίας η Επιτροπή θα ελάμβανε οριστική απόφαση.

[…]

14 Στις 8 Μαΐου 2003, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση C(2003) 1533 τελικό, με την οποία απέρριψε την αίτηση προστασίας των επίμαχων εγγράφων βάσει του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρων και πελατών, σύμφωνα με το άρθρο 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 17 (στο εξής: απορριπτική απόφαση της 8ης Μαΐου 2003). Με το άρθρο 1 της αποφάσεως αυτής, η Επιτροπή απορρίπτει την αίτηση των προσφευγουσών με την οποία ζήτησαν όπως τα έγγραφα […] της κατηγορίας Β τους επιστραφούν και όπως η Επιτροπή επιβεβαιώσει την καταστροφή όλων των αντιγράφων αυτών των εγγράφων που είχε στην κατοχή της. […]

[...]

18 Στις 8 Σεπτεμβρίου 2003, […] κατόπιν αιτήσεως του Προέδρου του Πρωτοδικείου, η Επιτροπή υπέβαλε στον Πρόεδρο, σε εμπιστευτικό φάκελο, αντίγραφο των εγγράφων της κατηγορίας Β […]»

III — Η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

4 Οι δύο προσφυγές τις οποίες άσκησαν οι νυν αναιρεσείουσες ενώπιον του Πρωτοδικείου στις 11 Απριλίου και στις 4 Ιουλίου 2003, αντιστοίχως, είχαν ως αντικείμενο, πρώτον, αίτημα, αφενός, ακυρώσεως της αποφάσεως της Επιτροπής C(2003) 559/4, της 10ης Φεβρουαρίου 2003, και, εφόσον είναι αναγκαίο, της αποφάσεως της Επιτροπής C(2003) 85/4, της 30ής Ιανουαρίου 2003, με την οποία διατάχθηκε η διενέργεια ελέγχου των εταιριών Akzo και Akcros, καθώς και των αντιστοίχων θυγατρικών τους, βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 17 (υπόθεση COMP/E-1/38.589), και, αφετέρου, αίτημα να υποχρεωθεί η Επιτροπή να επιστρέψει ορισμένα έγγραφα κατασχεθέντα στο πλαίσιο του επίμαχου ελέγχου, καθώς και να της απαγορευθεί να κάνει χρήση του περιεχομένου τους (υπόθεση Τ-125/03) και, δεύτερον, αίτημα ακυρώσεως της από 8 Μαΐου 2003 απορριπτικής αποφάσεως (υπόθεση Τ-253/03).

5 Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο απέρριψε ως απαράδεκτη την προσφυγή ακυρώσεως της διατάσσουσας τον έλεγχο αποφάσεως (υπόθεση Τ-125/03) και ως αβάσιμη της προσφυγή ακυρώσεως της από 8 Μαΐου 2003 απορριπτικής αποφάσεως (υπόθεση Τ-253/03).

IV — Αιτήματα των διαδίκων

6 Οι Akzo και Akcros ζητούν από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, καθόσον το Πρωτοδικείο απέρριψε το αίτημα προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας με νομικό σύμβουλο της Akzo απασχολούμενο με πάγια αντιμισθία στην επιχείρηση αυτή,

— να ακυρώσει την από 8 Μαΐου 2003 απορριπτική απόφαση, καθόσον δεν δέχεται να επιστραφεί η ηλεκτρονική αλληλογραφία με νομικό σύμβουλο της Akzo απασχολούμενο με πάγια αντιμισθία στην επιχείρηση αυτή (αλληλογραφία η οποία καταλέγεται στα έγγραφα της κατηγορίας Β), και

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα έξοδα αμφοτέρων των βαθμών δικαιοδοσίας, καθόσον αυτά αφορούν τον λόγο αναιρέσεως που προβάλλεται με την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως.

7 Το Council of the Bars and Law Societies of the European Union, παρεμβαίνον πρωτοδίκως, ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, καθόσον το Πρωτοδικείο δεν δέχθηκε ότι η επικοινωνία μεταξύ της Akzo και του S. εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της αρχής του απορρήτου, και να ακυρώσει στο μέτρο αυτό την από 8 Μαΐου 2003 απορριπτική απόφαση ή, επικουρικώς, εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι το ζήτημα αυτό δεν είναι ώριμο ώστε να αποφανθεί επί της αιτήσεως, να το αναπέμψει στο Γενικό Δικαστήριο, και

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε το παρεμβαίνον σε αμφότερους τους βαθμούς δικαιοδοσίας, καθόσον αυτά αφορούν τα ζητήματα που εγείρει η αίτηση αναιρέσεως.

8 Το Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, παρεμβαίνον πρωτοδίκως, ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση καθόσον το Πρωτοδικείο απέρριψε τον λόγο ακυρώσεως που προέβαλε η Akzo περί μη παροχής προστασίας, όσον αφορά τις δύο ηλεκτρονικές επιστολές που αντήλλαξαν ο γενικός διευθυντής

της Akcros και ο έμμισθος δικηγόρος της Akzo, βάσει της αρχής του κοινοτικού δικαίου περί προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα, λόγω της σχέσεως εργασιακής σχέσεως που συνδέει αυτόν τον απασχολούμενο με πάγια αντιμισθία δικηγόρο με την Akzo, και

— να υποχρεώσει την Επιτροπή να καταβάλει τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε το ως άνω παρεμβαίνον σε αμφότερους τους βαθμούς δικαιοδοσίας.

9 Η European Company Lawyers Association, παρεμβαίνουσα πρωτοδίκως, ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, καθόσον το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η αλληλογραφία μεταξύ της Akcros και του στελέχους της νομικής υπηρεσίας της Akzo δεν προστατευόταν από το απόρρητο της επικοινωνίας, και

— να υποχρεώσει την Επιτροπή να της καταβάλει τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε.

10 Η American Corporate Counsel Association (ACCA) – European Chapter, παρεμβαίνουσα πρωτοδίκως, ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, καθόσον το Πρωτοδικείο απέρριψε το αίτημα προστασίας του απορρήτου της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας με τον απασχολούμενο με πάγια αντιμισθία νομικό σύμβουλο της Akzo (αλληλογραφία που αποτελεί μέρος των εγγράφων της κατηγορίας Β),

— να ακυρώσει την από 8 Μαΐου 2003 απορριπτική απόφαση, καθόσον δεν κάνει δεκτό το αίτημα επιστροφής στις αναιρεσείουσες του αντιγράφου αυτής της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας ή, επικουρικώς, να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον στο Γενικό Δικαστήριο, και

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα έξοδα αμφοτέρων των βαθμών δικαιοδοσίας, καθόσον αφορούν τον λόγο αναιρέσεως που προβάλλεται με την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως.

11 Η International Bar Association, παρεμβαίνουσα πρωτοδίκως, ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση καθόσον δεν αναγνωρίζει ότι η ηλεκτρονική αλληλογραφία μεταξύ της Akzo και του S. προστατεύεται από το απόρρητο, και

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε η International Bar Association σε αμφότερους τους βαθμούς δικαιοδοσίας, καθόσον τα έξοδα αφορούν τα υπό εξέταση στο πλαίσιο της αναιρέσεως ζητήματα.

12 Το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, η Ιρλανδία και το Βασίλειο των Κάτω Χωρών παρεμβαίνοντα κατά την αναιρετική διαδικασία, συντάσσονται με τα αιτήματα των Akzo και Akcros.

13 Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

— να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και

— να καταδικάσει τις αναιρεσείουσες στα δικαστικά έξοδα.

V — Επί της αιτήσεως αναιρέσεως

Α — *Επί του αντικειμένου της αιτήσεως αναιρέσεως*

14 Η αίτηση αναιρέσεως αφορά αποκλειστικά μέρος των εγγράφων της κατηγορίας Β και συγκεκριμένα τις δύο ηλεκτρονικές επιστολές που αντήλλαξαν ο γενικός διευθυντής της Akcros και ο S. Ο δεύτερος, κατά τον χρόνο διενέργειας της έρευνας στα ευρισκόμενα στο Ηνωμένο Βασίλειο γραφεία των αναιρεσειουσών, απασχολούνταν στη νομική υπηρεσία της Akzo, εταιρίας βρετανικού δικαίου, και ήταν εγγεγραμμένος στο Δικηγορικό Σύλλογο των Κάτω Χωρών. Η Επιτροπή ενέταξε τα αντίγραφα αυτών των ηλεκτρονικών επιστολών στον φάκελο της υποθέσεως.

15 Η Επιτροπή επεσήμανε, χωρίς να αμφισβητηθεί επ' αυτού από τις αναιρεσείουσες, ότι δεν στηρίχθηκε στις δύο επίμαχες ηλεκτρονικές επιστολές για να εκδώσει την από 11 Νοεμβρίου 2009 απόφασή της, με την οποία επέβαλε πρόστιμα στο πλαίσιο της διαδικασίας κατά την οποία διενεργήθηκαν το 2003 οι έλεγχοι στα γραφεία της Akzo και της Akcros [υπόθεση COMP/38.589 – σταθεροποιητές θερμότητας· SEC(2009) 1559 και SEC(2009) 1560]. Επιπλέον, δεν αμφισβητήθηκε ο ισχυρισμός

της Επιτροπής ότι δεν υπήρξε καμία ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ αυτής και των εθνικών αρχών ανταγωνισμού όσον αφορά αυτές τις ηλεκτρονικές επιστολές.

Β — *Επί του εννόμου συμφέροντος των αναιρεσειουσών*

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

16 Καταρχάς, η Επιτροπή διερωτάται αν η Akzo και η Akcros έχουν έννομο συμφέρον. Συγκεκριμένα, οι δύο ηλεκτρονικές επιστολές δεν πληρούν την πρώτη προϋπόθεση του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα, την οποία έχει θέσει το Δικαστήριο με τις σκέψεις 21 και 23 της αποφάσεως της 18ης Μαΐου 1982, 155/79, AM & S Europe κατά Επιτροπής (Συλλογή 1982, σ. 1575), περί του ότι πρέπει να ζητηθεί και να παρασχεθεί νομική συμβουλή στο πλαίσιο της ασκήσεως των δικαιωμάτων άμυνας. Η πρώτη επιστολή είναι απλώς αίτηση σχολιασμού σχεδίου επιστολής η οποία επρόκειτο να αποσταλεί σε τρίτο πρόσωπο. Η δεύτερη επιστολή περιείχε απλές αλλαγές ως προς τη διατύπωση.

17 Συνεπώς, η Επιτροπή φρονεί ότι σε κάθε περίπτωση οι δύο επιστολές δεν μπορούν να τύχουν προστασίας ως νομικού περιεχομένου αλληλογραφία μεταξύ δικηγόρου και εντολέα.

18 Εν συνεχεία, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι αναιρεσείουσες δεν ισχυρίζονται ότι τα επίμαχα έγγραφα πληρούν την πρώτη προϋπόθεση περί απορρήτου της επικοινωνίας δικηγόρου και εντολέα, η οποία τέθηκε με τις σκέψεις 21 και 23 της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής.

19 Τέλος, η Επιτροπή προσθέτει ότι το έννομο συμφέρον των Akzo και Akcros έπαυσε να υφίσταται το αργότερο κατά τον χρόνο εκδόσεως της από 11 Νοεμβρίου 2009 αποφάσεώς της, με την οποία τους επέβαλε πρόστιμα.

20 Οι Akzo και Akcros αντιτείνουν ότι το περιεχόμενο των δύο ηλεκτρονικών επιστολών δεν εξετάσθηκε ποτέ από το Πρωτοδικείο. Το Πρωτοδικείο επικύρωσε την απορριπτική απόφαση της 8ης Μαΐου 2003, κρίνοντας ότι τα επίμαχα έγγραφα δεν μπορούν να τύχουν της προστασίας που παρέχεται βάσει της αρχής του απορρήτου, καθόσον δεν αποτελούν αλληλογραφία με δικηγόρο απασχολούμενο ως ελεύθερο επαγγελματία. Κατά τα λοιπά, η εν λόγω απόφαση δεν δέχθηκε την προστασία εκ του απορρήτου όχι λόγω του περιεχομένου των επίμαχων εγγράφων, αλλά αποκλειστικά βάσει της ιδιότητας του οικείου δικηγόρου.

21 Οι Akzo και Akcros συνάγουν εκ των ανωτέρω ότι το ζήτημα αν οι δύο ηλεκτρονικές επιστολές πληρούν την πρώτη προϋπόθεση που απαιτείται για να τύχουν της προστασίας βάσει της αρχής του απορρήτου είναι ζήτημα πραγματικών περιστατικών το οποίο δεν έχει ακόμη επιλυθεί. Το ζήτημα αυτό δεν μπορεί να επιλυθεί στην παρούσα δίκη, η οποία αφορά αποκλειστικά τα νομικά ζητήματα.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

22 Σε απάντηση της ενστάσεως που ήγειρε η Επιτροπή, πρέπει να υπομνησθεί ότι το έννομο συμφέρον συνιστά προϋπόθεση του παραδεκτού, πρέπει δε να εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι την έκδοση της δικαστικής αποφάσεως επί της ουσίας (βλ., απόφαση της 17ης Απριλίου 2008, C-373/06 P, C-379/06 P και C-382/06 P, Flaherty κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2008, σ.I-2649, σκέψη 25 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

23 Το Δικαστήριο έχει επίσης διευκρινίσει ότι έννομο συμφέρον υφίσταται καθ' όσον χρόνο η αναίρεση μπορεί, με το αποτέλεσμά της, να ωφελήσει τον διάδικο που την άσκησε (βλ. αποφάσεις της 3ης Απριλίου 2003, C-277/01 P, Κοινοβούλιο κατά Samper, Συλλογή 2003, σ. I-3019, σκέψη 28, και της 7ης Ιουνίου 2007, C-362/05 P, Wunenburger κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. I-4333, σκέψη 42, καθώς και διάταξη της 8ης Απριλίου 2008, C-503/07 P, Saint-Gobain Glass Deutschland κατά Επιτροπής, Συλλογή 2008, σ. I-2217, σκέψη 48 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

24 Όσον αφορά την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως, ο ισχυρισμός της Επιτροπής ότι οι δύο ηλεκτρονικές επιστολές που αντηλλάγησαν μεταξύ του γενικού διευθυντή της Akcros και του S. δεν μπορούσαν προδήλως να τύχουν της προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα δεν επηρεάζει το έννομο συμφέρον των αναιρεσειουσών. Συγκεκριμένα, η επιχειρηματολογία αυτή, η οποία σκοπεί να καταδείξει ότι ορθώς έκρινε το Πρωτοδικείο ότι οι δύο επίμαχες ηλεκτρονικές επιστολές δεν προστατεύονταν από το απόρρητο της επικοινωνίας δικηγόρου και εντολέα, δεν αφορά το παραδεκτό, αλλά το βάσιμο της αιτήσεως αναιρέσεως.

25 Όσον αφορά την εκτίμηση της Επιτροπής ότι η έκδοση της προαναφερθείσας αποφάσεως της 11ης Νοεμβρίου 2009 εξάλειψε το έννομο συμφέρον των αναιρεσειουσών να συνεχισθεί η παρούσα δίκη, πρέπει να υπομνησθεί ότι, με την από 8 Μαΐου 2003 απορριπτική απόφαση, η οποία αποτελεί το αντικείμενο της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή δεν δέχθηκε, μεταξύ άλλων, το αίτημα των αναιρεσειουσών να τους επιστραφούν οι δύο ηλεκτρονικές επιστολές που αντήλλαξαν ο γενικός διευθυντής της Akcros και ο S. και να επιβεβαιώσει η Επιτροπή την καταστροφή όλων των αντιγράφων των εγγράφων αυτών που είχε στην κατοχή της. Η ενδεχόμενη παραβίαση κατά τους ελέγχους του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα δεν υφίσταται οσάκις απόφαση της Επιτροπής επί της ουσίας στηρίζεται σε προστατευόμενο έγγραφο, αλλά από το χρονικό σημείο που υπάλληλος της Επιτροπής προβαίνει σε κατάσχεση τέτοιου εγγράφου. Υπό τις συνθήκες αυτές, το έννομο συμφέρον των αναιρεσειουσών εξακολουθεί να υφίσταται τουλάχιστον καθόσον η Επιτροπή έχει στην κατοχή της τα έγγραφα τα οποία διαλαμβάνονται στην απορριπτική απόφαση της 8ης Μαΐου 2003 ή αντίγραφο αυτών.

26 Υπό τις συνθήκες αυτές, οι Akzo και Akcros έχουν έννομο συμφέρον στην υπό κρίση υπόθεση.

Γ — *Επί της ουσίας*

27 Οι Akzo και Akcros προβάλλουν τρεις λόγους αναιρέσεως προς στήριξη της αιτήσεώς τους, εκ των οποίων ο δεύτερος και ο τρίτος προβάλλονται επικουρικώς.

28 Όλοι οι λόγοι αναιρέσεως στρέφονται κατά των σκέψεων 165 έως 180 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται κατ' ουσίαν ότι κακώς δεν δέχθηκε το Πρωτοδικείο ότι οι δύο ηλεκτρονικές επιστολές που αντηλλάγησαν με τον S. δεν τυγχάνουν της προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα.

29 Δεδομένου ότι η European Company Lawyers Association, παρεμβαίνουσα πρωτοδίκως, και η Ιρλανδία, παρεμβαίνουσα ενώπιον του Δικαστηρίου, ισχυρίσθηκαν ότι, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο παραβίασε το δικαίωμα ιδιοκτησίας και την επαγγελματική ελευθερία, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η Akzo και η Akcros δεν προέβαλαν τους λόγους αυτούς πρωτοδίκως. Υπό τις συνθήκες αυτές, οι ως άνω λόγοι πρέπει να απορριφθούν ως απαράδεκτοι.

1. Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως

30 Οι Akzo και Akcros στηρίζουν τον πρώτο λόγο αναιρέσεως σε δύο ισχυρισμούς. Πρώτον, φρονούν ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη κατά την ερμηνεία της δεύτερης προϋποθέσεως της αρχής του απορρήτου, όσον αφορά την επαγγελματική ιδιότητα του δικηγόρου με τον οποίο ανταλλάσσεται αλληλογραφία, όπως τέθηκε με την προπαρατεθείσα απόφαση AM & S Europe κατά Επιτροπής, και, δεύτερον, ότι, με την ερμηνεία αυτή, το Πρωτοδικείο παραβίασε την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

31 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο λόγος αναιρέσεως είναι αβάσιμος.

α) Επί του πρώτου ισχυρισμού

i) Επιχειρήματα των διαδίκων

32 Οι Akzo και Akcros υποστηρίζουν ότι, με τις σκέψεις 166 και 167 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο κακώς προέβη σε «προσκολλημένη στο γράμμα και αποσπασματική» ερμηνεία της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής, όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση της αρχής του απορρήτου, περί της ιδιότητας του δικηγόρου. Το Πρωτοδικείο έπρεπε να προβεί σε «τελολογική» ερμηνεία της προϋποθέσεως αυτής και να κρίνει ότι η επίμαχη αλληλογραφία έπρεπε να προστατεύεται από την εν λόγω αρχή.

33 Οι Akzo και Akcros επισημαίνουν ότι από τη σκέψη 21 σε συνδυασμό με τη σκέψη 24 της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής προκύπτει ότι το Δικαστήριο δεν εξομοίωσε την ύπαρξη εργασιακής σχέσεως με έλλειψη ανεξαρτησίας του δικηγόρου.

34 Οι Akzo και Akcros, καθώς και ορισμένοι από τους παρεμβαίνοντες, επισημαίνουν ότι το κριτήριο της ανεξαρτησίας του δικηγόρου δεν πρέπει να ερμηνεύεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αποκλείει τους απασχολούμενους με πάγια αντιμισθία δικηγόρους. Συγκεκριμένα, ο νομικός σύμβουλος επιχειρήσεως, ο οποίος είναι εγγεγραμμένος στον δικηγορικό σύλλογο ως δικηγόρος, είναι, εκ του γεγονότος και μόνο των επαγγελματικών υποχρεώσεών του δεοντολογίας και πειθαρχίας, εξίσου ανεξάρτητος με τον δικηγόρο που ασκεί το επάγγελμα ως ελεύθερος επαγγελματίας. Εξάλλου, οι εγγυήσεις ανεξαρτησίας των οποίων απολαύει ένας «advocaat in dienstbetrekking», δηλαδή ένας δικηγόρος απασχολούμενος με πάγια αντιμισθία κατά το ολλανδικό δίκαιο, είναι ιδιαιτέρως σημαντικές.

35 Οι Akzo και Akcros επισημαίνουν ότι οι εφαρμοστέοι εν προκειμένω κανόνες περί επαγγελματικής δεοντολογίας και πειθαρχίας καθιστούν συμβατή τη σχέση εργασίας με την έννοια του ανεξάρτητου δικηγόρου. Συγκεκριμένα, κατά τους κανόνες αυτούς, η σύμβαση μεταξύ του S. και της εταιρίας στην οποία εργαζόταν προέβλεπε ότι η εταιρία όφειλε να σεβασθεί την ανεξάρτητη άσκηση δικηγορίας και να μην προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια θα μπορούσε να θίξει την άσκηση αυτή. Η εν λόγω σύμβαση επέτρεπε επίσης στον S. να συμμορφώνεται προς όλες τις επαγγελματικές υποχρεώσεις που επιβάλλει ο ολλανδικός δικηγορικός σύλλογος.

36 Οι Akzo και Akcros προσθέτουν ότι ο έμμισθος δικηγόρος τον οποίο αφορά η υπό κρίση υπόθεση υπόκειται σε κώδικα συμπεριφοράς και στην εποπτεία του ολλανδικού δικηγορικού συλλόγου. Επιπλέον, με κανονιστικές διατάξεις έχει θεσπισθεί αριθμός πρόσθετων εγγυήσεων οι οποίες σκοπούν στην αμερόληπτη διευθέτηση ενδεχόμενων διαφωνιών μεταξύ της επιχειρήσεως και του απασχολούμενου με πάγια αντιμισθία σ' αυτήν δικηγόρου.

37 Η Επιτροπή διατείνεται ότι ορθώς εφήρμοσε το Πρωτοδικείο την αρχή του απορρήτου. Συγκεκριμένα, από τις σκέψεις 24 έως 26 της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής προκύπτει ότι η θεμελιώδης αναγκαία προϋπόθεση για να μπορεί να προστατεύεται βάσει της εν λόγω αρχής η επικοινωνία με δικηγόρο συνίσταται στο να μην είναι ο δικηγόρος μισθωτός του εντολέα.

38 Συνεπώς, κατά την Επιτροπή, αν το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η αρχή του απορρήτου πρέπει να έχει εφαρμογή και στην επικοινωνία με δικηγόρους οι οποίοι είναι έμμισθοι υπάλληλοι του αιτούντος την παροχή συμβουλής, δεν θα περιόριζε το πεδίο εφαρμογής της δεύτερης προϋποθέσεως, όπως τέθηκε με τη σκέψη 21 της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής.

39 Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, με την προπαρατεθείσα απόφαση AM & S Europe κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο κατέταξε τους δικηγόρους στις εξής δύο κατηγορίες, δηλαδή, αφενός, στους μισθωτούς εργαζόμενους με σχέση εξαρτημένης εργασίας και, αφετέρου στους δικηγόρους που δεν δεσμεύονται με σύμβαση εργασίας. Μόνον τα έγγραφα που συντάσσονται από δικηγόρους της δεύτερης κατηγορίας γίνεται δεκτό ότι προστατεύονται βάσει της αρχής του απορρήτου.

ii) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

40 Πρέπει να υπομνησθεί ότι, με τη σκέψη 21 της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τα τότε κοινά κριτήρια και προϋποθέσεις μεταξύ των εσωτερικών δικαίων των κρατών μελών, έκρινε ότι το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα πρέπει να προστατεύεται σε κοινοτικό επίπεδο. Το Δικαστήριο διευκρίνισε πάντως ότι η παροχή αυτής της προστασίας εξηρτάτο από δύο προϋποθέσεις που έπρεπε να πληρούνται σωρευτικώς.

41 Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, αφενός, η επικοινωνία με τον δικηγόρο πρέπει να σχετίζεται με την άσκηση των «δικαιωμάτων άμυνας του εντολέα» και, αφετέρου, πρέπει να πρόκειται για επικοινωνία με ανεξάρτητο δικηγόρο, δηλαδή με δικηγόρο ο οποίος «δεν συνδέεται με τον πελάτη με εργασιακή σχέση».

42 Όσον αφορά τη δεύτερη αυτή προϋπόθεση, το Δικαστήριο επισήμανε, στη σκέψη 24 της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής, ότι η απαίτηση που αφορά τη θέση και την ιδιότητα του ανεξάρτητου δικηγόρου, την οποία πρέπει να έχει ο νομικός σύμβουλος από τον οποίο προέρχεται η δυναμένη να προστατευθεί αλληλογραφία, απορρέει από την αντίληψη περί τού ρόλου του δικηγόρου, ως αρωγού της δικαιοσύνης και καλουμένου να παράσχει, με πλήρη ανεξαρτησία και προς το υπέρτερο συμφέρον της, τη νομική προστασία που χρειάζεται ο εντολέας. Η προστασία αυτή αντισταθμίζεται από την επαγγελματική δεοντολογία και πειθαρχία, η οποία επιβάλλεται και ελέγχεται χάριν του γενικού συμφέροντος. Το Δικαστήριο επισήμανε επίσης, με την ίδια σκέψη της αποφάσεως εκείνης, ότι η αντίληψη αυτή ανταποκρίνεται στην κοινή στα κράτη μέλη νομική παράδοση και συναντάται επίσης στην έννομη τάξη της Ενώσεως, όπως προκύπτει από τις διατάξεις του άρθρου 19 του Οργανισμού τού Δικαστηρίου.

43 Το Δικαστήριο επανέλαβε τις εκτιμήσεις αυτές στη σκέψη 27 της εν λόγω αποφάσεως, κατά την οποία για να μπορεί να τύχει της προστασίας του απορρήτου πρέπει να πρόκειται για επικοινωνία «μεταξύ ανεξάρτητου δικηγόρου, δηλαδή μη συνδεόμενου με τον [εντολέα] με σχέση εργασίας, και του [δευτέρου]».

44 Ως εκ τούτου, η απαίτηση περί ανεξαρτησίας προϋποθέτει την έλλειψη οποιασδήποτε σχέσεως εργασίας μεταξύ του δικηγόρου και του εντολέα του, οπότε η προστασία που παρέχεται βάσει της αρχής του απορρήτου δεν εκτείνεται και στην εσωτερική επικοινωνία με τους απασχολούμενους σε επιχείρηση ή όμιλο δικηγόρους.

45 Συγκεκριμένα, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στα σημεία 60 και 61 των προτάσεών της, η έννοια της ανεξαρτησίας του δικηγόρου ορίζεται όχι μόνο με θετικό τρόπο, δηλαδή παραπέμποντας στους κανόνες επαγγελματικής δεοντολογίας,

αλλά και με αρνητικό τρόπο, δηλαδή διά της ελλείψεως εργασιακής σχέσεως. Ένας δικηγόρος απασχολούμενος σε επιχείρηση με πάγια αντιμισθία, παρά την εγγραφή του στον δικηγορικό σύλλογο και το γεγονός ότι, ως εκ τούτου, υπόκειται στους κανόνες περί ασκήσεως του επαγγέλματος, δεν απολαύει έναντι του εργοδότη του αυτού βαθμού ανεξαρτησίας με αυτήν της οποίας απολαύει έναντι του εντολέα του ο δικηγόρος που ασκεί τις δραστηριότητές του σε εξωτερικό δικηγορικό γραφείο. Υπό τις συνθήκες αυτές, είναι δυσχερέστερο για τον απασχολούμενο με πάγια αντιμισθία δικηγόρο απ' ό,τι για τον απασχολούμενο ως ελεύθερο επαγγελματία να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά ενδεχόμενες συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των κανόνων επαγγελματικής δεοντολογίας και των σκοπών που επιδιώκει ο εντολέας του.

46 Όσον αφορά τους κανόνες επαγγελματικής δεοντολογίας τους οποίους επικαλούνται οι αναιρεσείουσες για να αποδείξουν την ανεξαρτησία του S., πρέπει να επισημανθεί ότι, μολονότι οι κανόνες περί ασκήσεως του επαγγέλματος κατά το ολλανδικό δίκαιο τους οποίους προβάλλουν οι Akzo και Akcros δύνανται να ενισχύσουν τη θέση του έμμισθου δικηγόρου εντός της επιχειρήσεως, δεν δύνανται, όμως, να διασφαλίσουν ανεξαρτησία ανάλογη αυτής τους απασχολούμενου ως ελεύθερου επαγγελματία δικηγόρου.

47 Συγκεκριμένα, ανεξαρτήτως του εφαρμοστέου εν προκειμένω νομικού πλαισίου περί ασκήσεως του επαγγέλματος κατά το ολλανδικό δίκαιο, ο απασχολούμενος με πάγια αντιμισθία δικηγόρος δεν μπορεί, όποιες κι αν είναι οι εγγυήσεις των οποίων απολαύει κατά την άσκηση του επαγγέλματός του, να εξομοιωθεί με τον απασχολούμενο ως ελεύθερο επαγγελματία δικηγόρο, λόγω της θέσεώς του ως μισθωτού, η οποία, ως εκ της φύσεώς της, δεν επιτρέπει στον απασχολούμενο σε επιχείρηση δικηγόρο να αποκλίνει από την εμπορική στρατηγική που ακολουθεί ο εργοδότης του και η οποία, επομένως, θέτει εν αμφιβόλω, τη δυνατότητα του δικηγόρου αυτού να ενεργεί με επαγγελματική ανεξαρτησία.

48 Πρέπει να προστεθεί ότι, στο πλαίσιο της συμβάσεώς του εργασίας, ο απασχολούμενος με πάγια αντιμισθία δικηγόρος μπορεί να κληθεί να ασκήσει άλλα καθήκοντα, δηλαδή, όπως εν προκειμένω, αυτά του συντονιστή για το δίκαιο του ανταγωνισμού, τα οποία μπορούν να επηρεάζουν την εμπορική πολιτική της επιχειρήσεως. Τα καθήκοντα αυτά, όμως, ενισχύουν τους στενούς δεσμούς μεταξύ του δικηγόρου και του εργοδότη του.

49 Ως εκ τούτου, λόγω τόσο της οικονομικής εξαρτήσεως του απασχολούμενου με πάγια αντιμισθία σε επιχείρηση δικηγόρου όσον και των στενών δεσμών με τον εργοδότη του, ο δικηγόρος αυτός δεν απολαύει επαγγελματικής ανεξαρτησίας ανάλογης αυτής του απασχολούμενου ως ελεύθερου επαγγελματία δικηγόρου.

50 Συνεπώς, το Πρωτοδικείο δεν υπέπεσε σε πεπλανημένη εφαρμογή της δεύτερης προϋποθέσεως της αρχής του απορρήτου, η οποία τέθηκε με την προπαρατεθείσα απόφαση AM & S Europe κατά Επιτροπής.

51 Επομένως, ο πρώτος ισχυρισμός που προβάλλουν οι Akzo και Akcros στο πλαίσιο του πρώτου λόγου αναιρέσεως δεν μπορεί να γίνει δεκτός.

β) Επί του δευτέρου ισχυρισμού

i) Επιχειρήματα των διαδίκων

52 Οι Akzo και Akcros ισχυρίζονται ότι κακώς απέρριψε το Πρωτοδικείο, με τη σκέψη 174 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τον ισχυρισμό ότι η άρνηση να προστατευθεί βάσει της αρχής του απορρήτου η επικοινωνία με δικηγόρο απασχολούμενο σε επιχείρηση με πάγια αντιμισθία συνιστά παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως. Συγκεκριμένα, η ανεξαρτησία την οποία διασφαλίζουν οι εφαρμοστέοι εν προκειμένω κανόνες περί επαγγελματικής δεοντολογίας και πειθαρχίας πρέπει να αποτελούν το βασικό κριτήριο για τον καθορισμό του περιεχομένου της εν λόγω αρχής. Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό, η θέση των απασχολούμενων με πάγια αντιμισθία δικηγόρων οι οποίοι είναι εγγεγραμμένοι σε δικηγορικό σύλλογο ή ένωση δικηγόρων δεν διαφέρει αυτής των δικηγόρων που απασχολούνται ως ελεύθεροι επαγγελματίες.

53 Η Επιτροπή φρονεί ότι ορθώς έκρινε το Πρωτοδικείο, με την εν λόγω σκέψη της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι οι απασχολούμενοι σε επιχείρηση δικηγόροι και οι απασχολούμενοι ως ελεύθεροι επαγγελματίες δικηγόροι βρίσκονται προδήλως σε διαφορετική και μη συγκρίσιμη θέση, λόγω ιδίως της προσωπικής, λειτουργικής, οργανικής και ιεραρχικής εντάξεώς των πρώτων στις επιχειρήσεις που τους απασχολούν.

ii) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

54 Πρέπει να επισημανθεί ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως αποτελεί γενική αρχή του δικαίου της Ενώσεως, την οποία καθιερώνουν τα άρθρα 20 και 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως.

55 Κατά πάγια νομολογία, η εν λόγω αρχή επιβάλλει να μην αντιμετωπίζονται διαφορετικά παρόμοιες καταστάσεις και να μην αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο τρόπο διαφορετικές καταστάσεις, εκτός αν η αντιμετώπιση αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά (βλ. αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2006, C-344/04, IATA και ELFAA, Συλλογή 2006, σ. I-403, σκέψη 95, της 3ης Μαΐου 2007, C-303/05, Advocaten voor de Wereld, Συλλογή 2007, σ. I-3633, σκέψη 56, και της 16ης Δεκεμβρίου 2008, C-127/07, Arcelor Atlantique et Lorraine κ.λπ., Συλλογή 2008, σ. I-9895, σκέψη 23).

56 Όσον αφορά τα ουσιώδη χαρακτηριστικά των δύο κατηγοριών δικηγόρων, δηλαδή το αντίστοιχο επαγγελματικό καθεστώς τους, από τις σκέψεις 45 έως 49 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι, ανεξαρτήτως της ενδεχόμενης εγγραφής του στον δικηγορικό σύλλογο και ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι υπόκειται σε ορισμένους κανόνες περί ασκήσεως επαγγέλματος, ο έμμισθος δικηγόρος δεν απολαύει του αυτού βαθμού ανεξαρτησίας έναντι του εργοδότη του με αυτόν που απολαύει έναντι του εντολέα του ο δικηγόρος που ασκεί τις δραστηριότητές του ως ελεύθερος επαγγελματίας.

57 Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 83 των προτάσεών της, αυτή η διαφορά ως προς την ανεξαρτησία παραμένει σημαντική μολονότι ο εθνικός νομοθέτης, εν προκειμένω ο Ολλανδός, επιδιώκει να εξομοιώσει τους δικηγόρους που ασκούν το επάγγελμα ως ελεύθεροι επαγγελματίες με τους απασχολούμενους σε επιχείρηση δικηγόρους. Συγκεκριμένα, η εξομοίωση αυτή αφορά μόνον την τυπική πράξη της αδείας ασκήσεως επαγγέλματος ενός νομικού που εργάζεται σε επιχείρηση ως δικηγόρος, καθώς και τις δεσμεύσεις που απορρέουν από τους κανόνες επαγγελματικής δεοντολογίας λόγω της εγγραφής αυτής στον δικηγορικό σύλλογο. Αντιθέτως, αυτό το νομικό πλαίσιο ουδόλως μεταβάλλει την οικονομική εξάρτηση και την κατά πολύ μεγαλύτερη προσωπική ταύτιση του έμμισθου δικηγόρου με την εργοδότριά του επιχείρηση.

58 Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η θέση του απασχολούμενου με πάγια αντιμισθία σε επιχείρηση δικηγόρου είναι θεμελιωδώς διαφορετική από αυτήν του δικηγόρου που ασκεί το επάγγελμα ως ελεύθερος επαγγελματίας, με συνέπεια οι δύο περιπτώσεις να μην είναι παρόμοιες κατά την έννοια της νομολογίας που παρατέθηκε στη σκέψη 55 της παρούσας αποφάσεως.

59 Ορθώς επομένως έκρινε το Πρωτοδικείο ότι δεν διαπιστώθηκε καμία παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως.

60 Κατά συνέπεια, ούτε ο δεύτερος ισχυρισμός που προβλήθηκε στο πλαίσιο του πρώτου λόγου αναιρέσεως μπορεί να γίνει δεκτός.

61 Ως εκ τούτου, ο υπό κρίση λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό του.

2. Επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως

62 Σε περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο κρίνει ότι το Πρωτοδικείο ερμήνευσε ορθώς την προπαρατεθείσα απόφαση AM & S Europe κατά Επιτροπής, και ότι, με

την απόφαση αυτή, η οποία εκδόθηκε το 1982, το Δικαστήριο θέλησε να αποκλείσει την επικοινωνία με δικηγόρους συνδεόμενους με σχέση εργασίας από την προστασία που παρέχεται βάσει της αρχής του απορρήτου, οι Akzo και Akcros προβάλλουν, επικουρικώς, δεύτερο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος στηρίζεται σε δύο ισχυρισμούς, έκαστος των οποίων αποτελείται από δύο σκέλη.

63 Στο πλαίσιο του πρώτου ισχυρισμού τους, οι αναιρεσείουσες, υποστηριζόμενες από ορισμένους από τους παρεμβαίνοντες, επικαλούνται την εξέλιξη των εθνικών δικαϊκών συστημάτων, αφενός, και της έννομης τάξεως της Ενώσεως, αφετέρου. Όσον αφορά τον δεύτερο ισχυρισμό τους, οι Akzo και Akcros στηρίζονται, αφενός, στα δικαιώματα άμυνας και, αφετέρου, στην αρχή της ασφάλειας δικαίου.

64 Η Επιτροπή φρονεί ότι ο λόγος αναιρέσεως δεν μπορεί να στηριχθεί σε κανέναν από τους προβαλλόμενους ισχυρισμούς.

α) Επί του πρώτου σκέλους του πρώτου ισχυρισμού (εξέλιξη των εθνικών δικαιϊκών συστημάτων)

i) Επιχειρήματα των διαδίκων

65 Οι Akzo και Akcros ισχυρίζονται ότι, λαμβανομένων υπόψη των κεφαλαιώδους σημασίας εξελίξεων που σημειώθηκαν στο «νομικό τοπίο» μετά το 1982, το Πρωτοδικείο όφειλε να «ερμηνεύσει εκ νέου» την προπαρατεθείσα απόφαση AM & S Europe κατά Επιτροπής, όσον αφορά την αρχή του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα.

66 Οι Akzo και Akcros φρονούν ότι, με τις σκέψεις 170 και 171 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, κακώς το Πρωτοδικείο αρνήθηκε να διευρύνει το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της αρχής του απορρήτου για τον λόγο ότι τα εθνικά δίκαια δεν αναγνωρίζουν ομόφωνα και σαφώς την προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας με νομικούς συμβούλους επιχειρήσεων. Μολονότι δεν υφίσταται σε εθνικό επίπεδο ομοιόμορφη τάση, το δίκαιο της Ενώσεως μπορεί να θέσει νομικά κριτήρια για την προστασία των δικαιωμάτων άμυνας υπέρτερα αυτών που καθορίζουν ορισμένες εθνικές έννομες τάξεις.

67 Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, με τον προβαλλόμενο λόγο αναιρέσεως, οι αναιρεσείουσες ζητούν κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να αναθεωρήσει τη νομολογία, όπως αυτή προκύπτει από την προπαρατεθείσα απόφαση AM & S Europe κατά Επιτροπής.

68 Η Επιτροπή τονίζει ότι οι αναιρεσείουσες δεν αμφισβητούν την κρίση του Πρωτοδικείου ότι δεν υφίσταται επικρατούσα τάση στα δίκαια των κρατών μελών υπέρ της προστασίας, βάσει της αρχής του απορρήτου, της επικοινωνίας με δικηγόρους οι οποίοι απασχολούνται με πάγια αντιμισθία σε επιχείρηση.

ii) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

69 Πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο επισήμανε, στο σκεπτικό της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής και στο τμήμα που αφορά την αρχή της προστασίας του απορρήτου κατά τις διαδικασίες ελέγχου στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού, ότι σ' αυτόν τον κλάδο του δικαίου της Ενώσεως πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι κοινές μεταξύ των δικαίων των κρατών μελών αρχές και αντιλήψεις όσον αφορά την τήρηση του απορρήτου, ιδίως δε στην επικοινωνία μεταξύ δικηγόρου και εντολέα (βλ. σκέψη 18 της αποφάσεως αυτής). Προς τούτο, το Δικαστήριο προέβη σε σύγκριση των διαφόρων εθνικών δικαίων.

70 Το Δικαστήριο επισήμανε, με τις σκέψεις 19 και 20 της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής, ότι, μολονότι η προστασία της επικοινωνίας δικηγόρου και εντολέα αναγνωρίζεται γενικώς, το περιεχόμενο και τα κριτήρια εφαρμογής της διαφέρουν αναλόγως των διαφόρων εθνικών νομοθεσιών. Το Δικαστήριο δέχθηκε, πάντως, βάσει της συγκρίσεως αυτής, ότι το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα πρέπει να προστατεύεται βάσει του δικαίου της Ενώσεως, εφόσον πληρούνται οι δύο προϋποθέσεις που τέθηκαν με τη σκέψη 21 της εν λόγω αποφάσεως.

71 Όσον αφορά το Πρωτοδικείο, αυτό διαπίστωσε, με τη σκέψη 170 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι, παρόλο που η ειδική αναγνώριση του ρόλου του νομικού συμβούλου επιχειρήσεως και η προστασία της επικοινωνίας με αυτόν βάσει του απορρήτου ήταν σχετικά περισσότερο διαδεδομένες το 2004 παρά κατά τον χρόνο εκδόσεως της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής, εντούτοις δεν είναι δυνατό να διακριβωθεί η ύπαρξη ομοιόμορφων ή σαφώς επικρατουσών τάσεων στα δίκαια των κρατών μελών.

72 Εξάλλου, από τη σκέψη 171 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι, βάσει της έρευνας συγκριτικού δικαίου στην οποία προέβη το Πρωτοδικείο, σημαντικός αριθμός κρατών μελών εξακολουθεί να εξαιρεί τους απασχολούμενους σε επιχειρήσεις νομικούς από την προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα. Επίσης, πολλά κράτη μέλη δεν επιτρέπουν στους απασχολούμενους σε επιχειρήσεις νομικούς να εγγράφονται σε δικηγορικό σύλλογο και, επομένως, δεν τους αναγνωρίζουν την ιδιότητα του δικηγόρου.

73 Συναφώς, οι ίδιες οι Akzo και Akcros δέχθηκαν ότι δεν διαπιστώνεται στις έννομες τάξεις των κρατών μελών κάποια γενική τάση προς εξομοίωση των έμμισθων δικηγόρων με τους δικηγόρους που εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες.

74 Κατά συνέπεια, όσον αφορά τις έννομες τάξεις των 27 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως δεν διαφαίνεται κάποια κυρίαρχη τάση υπέρ της προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας στο εσωτερικό επιχειρήσεως ή ομίλου με εργαζόμενους στην επιχείρηση ή στον όμιλο δικηγόρους.

75 Υπό τις συνθήκες αυτές και αντιθέτως προς ό,τι επιδιώκουν να αποδείξουν οι αναιρεσείουσες, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι το ισχύον στις Κάτω Χώρες νομικό καθεστώς καταδεικνύει τάση που πρόκειται να κυριαρχήσει μεταξύ των κρατών μελών, ούτε ότι αποτελεί στοιχείο που ασκεί επιρροή προκειμένου να καθοριστεί το περιεχόμενο της αρχής του απορρήτου.

76 Το Δικαστήριο εκτιμά επομένως ότι η κατάσταση του δικαίου στα κράτη μέλη της Ενώσεως δεν μεταβλήθηκε, κατά το χρονικό διάστημα από της εκδόσεως της προπαρατεθείσας αποφάσεως AM & S Europe κατά Επιτροπής μέχρι σήμερα, σε τέτοιο βαθμό που να δικαιολογείται να εξετασθεί το ενδεχόμενο μεταστροφής της νομολογίας έτσι ώστε να γίνει δεκτό ότι οι απασχολούμενοι με πάγια αντιμισθία σε επιχειρήσεις δικηγόροι απολαύουν της προστασίας του απορρήτου.

77 Ως εκ τούτου, το πρώτο σκέλος του πρώτου ισχυρισμού πρέπει να απορριφθεί.

β) Επί του δευτέρου σκέλους του πρώτου ισχυρισμού (εξέλιξη της έννομης τάξεως της Ενώσεως)

i) Επιχειρήματα των διαδίκων

78 Οι Akzo και Akcros υποστηρίζουν ότι στις σκέψεις 172 και 173 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη την επιρροή που ασκεί η εξέλιξη του δικαίου της Ενώσεως, όπως προκύπτει ιδίως από τη θέση σε ισχύ του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων [περί] ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (ΕΕ L 1, σ. 1).

79 Συγκεκριμένα, κατά τις Akzo και Akcros, ο «εκσυγχρονισμός» των κανόνων διαδικασίας περί συμπράξεων επέτεινε την ανάγκη απασχολήσεως έμμισθων νομικών συμβούλων, των οποίων δεν μπορεί να παραγνωρισθεί η σπουδαιότητα προκειμένου να προλαμβάνονται παραβάσεις του δικαίου περί ανταγωνισμού, δεδομένου ότι οι έμμισθοι δικηγόροι μπορούν να στηρίζονται στην εκ των έσω γνώση της επιχειρήσεως και των δραστηριοτήτων της.

80 Οι Akzo και Akcros προσθέτουν ότι η εφαρμογή προγραμμάτων συμμορφώσεως, η οποία είναι επιθυμητή από απόψεως της ορθής εφαρμογής του δικαίου της Ενώσεως περί ανταγωνισμού, προϋποθέτει τη δυνατότητα εμπιστευτικής εσωτερικής επικοινωνίας με τους έμμισθους δικηγόρους επιχειρήσεως ή ομίλου.

81 Η Επιτροπή φρονεί ότι οι κρίσεις στις οποίες προέβη το Πρωτοδικείο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση όσον αφορά τον ισχυρισμό που προέβαλαν οι Akzo και Akcros δεν ενέχουν καμία νομική πλάνη.

82 Η Επιτροπή επισημαίνει ότι οι διατάξεις του κανονισμού 1/2003 ουδόλως μεταβάλλουν την έκταση της προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα.

ii) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

83 Πρέπει να επισημανθεί ότι, μολονότι ο κανονισμός 1/2003 επέφερε σημαντικό αριθμό τροποποιήσεων των κανόνων διαδικασίας που αφορούν το δίκαιο της Ενώσεως περί ανταγωνισμού, δεν αμφισβητείται εντούτοις ότι οι εν λόγω κανόνες δεν παρέχουν καμία ένδειξη περί του ότι επιβάλλουν την εξομοίωση των δικηγόρων που εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες με τους έμμισθους δικηγόρους όσον αφορά

την προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας, δεδομένου ότι η αρχή αυτή ουδόλως αποτελεί αντικείμενο του εν λόγω κανονισμού.

84 Συγκεκριμένα, από τις διατάξεις του άρθρου 20 του κανονισμού 1/2003 προκύπτει ότι η Επιτροπή δύναται να διενεργεί κάθε αναγκαίο έλεγχο σε επιχειρήσεις και, στο πλαίσιο αυτό, δύναται να ελέγχει τα βιβλία και κάθε άλλο έγγραφο επαγγελματικής δραστηριότητας, ανεξαρτήτως της μορφής αποθήκευσής του, καθώς και να λαμβάνει ή να αποκτά υπό οποιαδήποτε μορφή αντίγραφο ή απόσπασμα των εν λόγω βιβλίων και εγγράφων.

85 Επομένως, με τον κανονισμό αυτόν, όπως και με το άρθρο 14, παράγραφος 1, στοιχεία α΄ και β΄, του κανονισμού 17, παρασχέθηκαν στην Επιτροπή ευρείες εξουσίες. Όπως προκύπτει από την εικοστή πέμπτη και την εικοστή έκτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 1/2003, καθόσον ο εντοπισμός παραβάσεων των κανόνων περί ανταγωνισμού καθίσταται όλο και δυσχερέστερος, είναι απαραίτητο να προστατευθεί αποτελεσματικά ο ανταγωνισμός και, προκειμένου να διασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα των ελέγχων, η Επιτροπή πρέπει να έχει δυνατότητα προσβάσεως σε όλους τους χώρους όπου ενδέχεται να φυλάσσονται έγγραφα επαγγελματικής φύσεως, περιλαμβανομένων των κατοικιών.

86 Ως εκ τούτου, αντιθέτως προς ό,τι διατείνονται οι αναιρεσείουσες, ο κανονισμός 1/2003 δεν σκοπεί να εξομοιώσει τους απασχολούμενους με πάγια αντιμισθία σε επιχείρηση δικηγόρους με τους δικηγόρους που απασχολούνται ως ελεύθεροι επαγγελματίες όσον αφορά την προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας με τους εντολείς τους, αλλά σκοπεί να διευρύνει την έκταση των εξουσιών της Επιτροπής να διενεργεί έρευνες, ιδίως όσον αφορά τα έγγραφα που ενδέχεται να αποτελέσουν το αντικείμενο τέτοιων μέτρων.

87 Κατά συνέπεια, ούτε η τροποποίηση των κανόνων διαδικασίας στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού, λόγω ιδίως του κανονισμού 1/2003, δικαιολογεί μεταστροφή της νομολογίας που διατυπώθηκε κατά πρώτον με την προπαρατεθείσα απόφαση AM & S Europe κατά Επιτροπής.

88 Ως εκ τούτου, και το δεύτερο σκέλος του πρώτου ισχυρισμού πρέπει να απορριφθεί.

89 Συνεπώς, ο πρώτος ισχυρισμός που προβάλλεται στο πλαίσιο του δευτέρου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό του.

γ) Επί του πρώτου σκέλους του δευτέρου ισχυρισμού (δικαιώματα άμυνας)

i) Επιχειρήματα των διαδίκων

90 Οι Akzo και Akcros ισχυρίζονται ότι η ερμηνεία στην οποία προέβη το Πρωτοδικείο, με τη σκέψη 176 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όσον αφορά την έκταση της προστασίας της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του επιπέδου προστασίας των δικαιωμάτων άμυνας των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, η προσφυγή στις νομικές συμβουλές δικηγόρου που απασχολείται με πάγια αντιμισθία στην επιχείρηση δεν έχει το ίδιο ενδιαφέρον και δεν μπορεί να έχει πλήρη πρακτική αποτελεσματικότητα σε περίπτωση κατά την οποία η επικοινωνία στο εσωτερικό επιχειρήσεως ή ομίλου με έναν τέτοιο δικηγόρο δεν μπορεί να τύχει της προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας.

91 Η Επιτροπή φρονεί ότι, αντιθέτως προς ό,τι ισχυρίζονται οι αναιρεσείουσες, τα δικαιώματα άμυνας ουδόλως τίθενται εν αμφιβόλω λόγω της ερμηνείας στην οποία προέβη το Πρωτοδικείο όσον αφορά την έκταση της αρχής του απορρήτου.

ii) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

92 Πρέπει να υπομνησθεί ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας σε κάθε διαδικασία δυνάμενη να καταλήξει στην επιβολή κυρώσεων, ιδίως δε προστίμων ή χρηματικών ποινών, αποτελεί θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου την οποία έχει επανειλημμένως επισημάνει η νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. αποφάσεις της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-194/99 P, Thyssen Stahl κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. I-10821, σκέψη 30, της 29ης Ιουνίου 2006, C-289/04 P, Showa Denko κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-5859, σκέψη 68, και της 8ης Φεβρουαρίου 2007, C-3/06 P, Groupe Danone κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. I-1331, σκέψη 68), και η οποία καθιερώθηκε με το άρθρο 48, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ενώσεως.

93 Με την προβαλλόμενη αιτίαση, οι αναιρεσείουσες επιδιώκουν να αποδείξουν ότι τα δικαιώματα άμυνας πρέπει να περιλαμβάνουν τη δυνατότητα λήψεως συμβουλών, υπερασπίσεως και εκπροσωπήσεως επί τη βάσει της ελεύθερης επιλογής νομικού συμβούλου και ότι η προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας δικηγόρου και εντολέα καταλέγεται μεταξύ των δικαιωμάτων αυτών, ανεξαρτήτως της επαγγελματικής ιδιότητας του οικείου δικηγόρου.

94 Πρέπει να επισημανθεί συναφώς ότι οσάκις επιχείρηση απευθύνεται σε απασχολούμενο με πάγια αντιμισθία σ' αυτήν δικηγόρο δεν συναλλάσσεται με ανεξάρτητο τρίτο πρόσωπο, αλλά με κάποιον που καταλέγεται στους υπαλλήλους της, ανεξαρτήτως των ενδεχόμενων επαγγελματικών καθηκόντων που απορρέουν από την εγγραφή του στον δικηγορικό σύλλογο.

95 Πρέπει να προστεθεί ότι, ακόμα κι αν υποτεθεί ότι η λήψη συμβουλών από δικηγόρους απασχολούμενους με πάγια αντιμισθία στην επιχείρηση ή στον όμιλο πρέπει να εμπίπτει στο δικαίωμα λήψεως συμβουλών, υπερασπίσεως και εκπροσωπήσεως, τούτο δεν αποκλείει την εφαρμογή, σε περίπτωση παροχής συμβουλών από δικηγόρους απασχολούμενους με πάγια αντιμισθία στην επιχείρηση, ορισμένων περιορισμών και όρων σχετικών με την άσκηση του επαγγέλματος, χωρίς αυτό να θεωρείται ότι θίγει τα δικαιώματα άμυνας. Έτσι, οι νομικοί σύμβουλοι επιχειρήσεων δεν έχουν πάντα τη δυνατότητα να εκπροσωπούν τον εργοδότη τους ενώπιον όλων των εθνικών

δικαστηρίων, μολονότι τέτοιοι κανόνες περιορίζουν τις δυνατότητες των δυνητικών εντολέων κατά την επιλογή του καταλληλότερου νομικού συμβούλου.

96 Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι κάθε πολίτης, ο οποίος επιδιώκει να εξασφαλίσει τις συμβουλές δικηγόρου, πρέπει να αποδέχεται τους περιορισμούς και τους όρους αυτούς με τους οποίους συνοδεύεται η άσκηση του εν λόγω επαγγέλματος. Οι όροι της προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα περιλαμβάνονται σ' αυτούς τους περιορισμούς και όρους.

97 Συνεπώς, η αιτίαση περί παραβιάσεως των δικαιωμάτων άμυνας είναι αβάσιμη.

δ) Επί του δευτέρου σκέλους του δευτέρου ισχυρισμού (αρχή της ασφάλειας δικαίου)

i) Επιχειρήματα των διαδίκων

98 Κατά τις Akzo και Akcros, οι κρίσεις του Πρωτοδικείου θίγουν επίσης την αρχή της ασφάλειας δικαίου, δεδομένου ότι το άρθρο 101 ΣΛΕΕ εφαρμόζεται συχνά εκ παραλλήλου με τις αντίστοιχες διατάξεις του εθνικού δικαίου. Η προστασία της επικοινωνίας με δικηγόρους που απασχολούνται με πάγια αντιμισθία στην επιχείρηση δεν μπορεί συνεπώς να εξαρτάται από το αν ο έλεγχος διενεργείται από την Επιτροπή ή από εθνική αρχή ανταγωνισμού.

99 Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, αντιθέτως, αν η αρχή του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα, η οποία έχει εφαρμογή στους ελέγχους που διενεργεί η Επιτροπή, δεν καθοριζόταν πλέον στο επίπεδο της Ενώσεως, αλλά στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου, αυτό θα είχε ως συνέπεια περίπλοκες και αβέβαιες για όλους τους ενδιαφερομένους καταστάσεις, ενδεχόμενο το οποίο θα έθιγε την αρχή της ασφάλειας δικαίου την οποία επικαλούνται οι Akzo και Akcros.

ii) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

100 Πρέπει να υπομνησθεί ότι η ασφάλεια δικαίου συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ενώσεως, η οποία επιβάλλει μεταξύ άλλων ότι ρύθμιση που έχει δυσμενείς συνέπειες για ιδιώτες πρέπει να είναι σαφής και ακριβής, η δε εφαρμογή της πρέπει να είναι προβλέψιμη για τους πολίτες (βλ. αποφάσεις της 14ης Απριλίου 2005, C-110/03, Βέλγιο κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σ. I-2801, σκέψη 30, της 7ης Ιουνίου 2007, C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. I-4405, σκέψη 79, και της 14ης Ιανουαρίου 2010, C-226/08, Stadt Papenburg, Συλλογή 2010, σ. I-131, σκέψη 45).

101 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στην αιτίαση που αντλείται από την προαναφερθείσα αρχή, πρέπει να επισημανθεί ότι η ερμηνεία στην οποία προέβη το Πρωτοδικείο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και σύμφωνα με την οποία η εσωτερική επικοινωνία με τους έμμισθους δικηγόρους επιχειρήσεως ή ομίλου δεν εμπίπτει στο απόρρητο της επικοινωνίας στο πλαίσιο ελέγχου που διενεργεί η Επιτροπή, δεν προκαλεί καμία νομική αβεβαιότητα όσον αφορά την έκταση της προστασίας αυτής.

102 Συγκεκριμένα, οι εξουσίες τις οποίες διαθέτει η Επιτροπή βάσει του κανονισμού 17 και του κανονισμού 1/2003 διαφέρουν ως προς το εύρος από τις έρευνες που μπορούν να διενεργούνται σε εθνικό επίπεδο. Τα δύο είδη διαδικασίας στηρίζονται πράγματι σε κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ των διαφόρων αρχών ανταγωνισμού. Οι

κανόνες περί προστασίας της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα μπορούν, ως εκ τούτου, να διαφέρουν αναλόγως της κατανομής αυτής αρμοδιοτήτων και των σχετικών ρυθμίσεων.

103 Το Δικαστήριο έχει κρίνει συναφώς ότι το δίκαιο της Ενώσεως και το εθνικό δίκαιο του ανταγωνισμού εξετάζουν υπό διαφορετικό πρίσμα τις περιοριστικές για τον ανταγωνισμό πρακτικές. Ενώ τα άρθρα 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ τις εξετάζουν με κριτήριο τα εμπόδια που δημιουργούν ενδεχομένως οι πρακτικές αυτές στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, οι εσωτερικές νομοθεσίες, διαπνεόμενες από αρχές που προσιδιάζουν σε καθεμία από αυτές, εξετάζουν τις περιοριστικές για τον ανταγωνισμό πρακτικές εντός αυτού του πλαισίου και μόνο (βλ., σχετικώς, απόφαση της 16ης Ιουλίου 1992, C-67/91, Asociación Española de Banca Privada κ.λπ., Συλλογή 1992, σ. I-4785, σκέψη 11).

104 Υπό τις συνθήκες αυτές, οι επιχειρήσεις των οποίων οι χώροι αποτελούν το αντικείμενο επιτόπιας έρευνας, στο πλαίσιο ελέγχου σχετικού με ζητήματα ανταγωνισμού, είναι σε θέση να καθορίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους έναντι των αρμοδίων αρχών και ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο, όπως, για παράδειγμα, τη μεταχείριση των εγγράφων που ενδέχεται να κατασχεθούν κατά την έρευνα αυτή ή το ζήτημα αν οι εν λόγω επιχειρήσεις έχουν δικαίωμα να επικαλεσθούν την αρχή της προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας με τους δικηγόρους οι οποίοι απασχολούνται σ' αυτές με πάγια αντιμισθία. Οι επιχειρήσεις μπορούν επομένως να καθορίσουν λυσιτελώς τις θέσεις τους αναλόγως των αρμοδιοτήτων των αρχών αυτών και των συγκεκριμένων εξουσιών τους όσον αφορά την κατάσχεση εγγράφων.

105 Η αρχή της ασφάλειας δικαίου δεν επιβάλλει, συνεπώς, τη χρήση πανομοιότυπων κριτηρίων και στα δύο προαναφερθέντα είδη διαδικασίας, όσον αφορά το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα.

106 Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι, στο πλαίσιο έρευνας που διενεργεί η Επιτροπή, η προστασία της επικοινωνίας περιορίζεται σ' αυτήν με δικηγόρους που απασχολούνται ως ελεύθεροι επαγγελματίες ουδόλως θίγει την αρχή που επικαλούνται οι Akzo και Akcros.

107 Ως εκ τούτου, η αιτίαση που αντλείται από την αρχή της ασφάλειας δικαίου είναι αβάσιμη.

108 Κατά συνέπεια, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό του.

3. Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

109 Έτι επικουρικότερα, οι Akzo και Akcros ισχυρίζονται ότι οι κρίσεις του Πρωτοδικείου, εξεταζόμενες στο σύνολό τους, αντιβαίνουν στην αρχή της διαδικαστικής αυτονομίας των κρατών μελών και στην αρχή των κατ' απονομήν αρμοδιοτήτων.

110 Οι Akzo και Akcros διευκρινίζουν ότι το άρθρο 22, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 αποτελεί έκφανση της αρχής της αυτονομίας των κρατών μελών επί διαδικαστικών θεμάτων στον οικείο τομέα. Ο νομοθέτης της Ενώσεως επισήμανε ρητώς ότι, ακόμη και σε περίπτωση ελέγχου διενεργούμενου κατόπιν αιτήματος της Επιτροπής με σκοπό να αποδειχθεί παράβαση των διατάξεων του άρθρου 101 ΣΛΕΕ ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, οι υπάλληλοι της εθνικής αρχής ανταγωνισμού ασκούν τις εξουσίες

τους σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους. Ο νομοθέτης δεν έδωσε ομοιόμορφο ορισμό της αρχής του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα, γεγονός το οποίο συνεπάγεται ότι τα κράτη μέλη εξακολουθούν να έχουν την εξουσία να καθορίζουν αυτό το ειδικό ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων άμυνας.

111 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ουδόλως αντιβαίνει στις αρχές των οποίων γίνεται επίκληση με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως. Συγκεκριμένα, η αρχή της αυτονομίας των κρατών μελών επί διαδικαστικών θεμάτων διέπει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα δικαστήρια ή η δημόσια διοίκηση των κρατών μελών καλούνται να εφαρμόσουν το δίκαιο της Ενώσεως, αλλά δεν έχει εφαρμογή οσάκις πρόκειται για ζήτημα καθορισμού των εκ του νόμου ορίων δράσεως των ίδιων των θεσμικών οργάνων της Ενώσεως.

112 Η Επιτροπή συνάγει από τα ανωτέρω ότι ο καθορισμός ομοιόμορφου πεδίου εφαρμογής του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα στο σύνολο της Ενώσεως, όσον αφορά τις διαδικασίες που σκοπούν στη διαπίστωση παραβάσεως των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ, συνιστά ορθή εκ μέρους του Πρωτοδικείου εφαρμογή της νομολογίας που διατυπώθηκε με την προπαρατεθείσα απόφαση AM & S Europe κατά Επιτροπής. Συνεπώς, δεν υφίσταται ούτε παραβίαση της αρχής των κατ' απονομήν αρμοδιοτήτων.

β) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

113 Επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με την αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, ελλείψει σχετικής νομοθεσίας της Ενώσεως, στην εσωτερική έννομη τάξη εκάστου κράτους μέλους εναπόκειται ο καθορισμός των αρμοδίων δικαστηρίων και η ρύθμιση των δικονομικών λεπτομερειών των ενδίκων βοηθημάτων που σκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων τα οποία παρέχονται στους πολίτες βάσει του δικαίου της Ενώσεως (βλ., σχετικώς, αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976,

33/76, Rewe, Συλλογή τόμος 1976, σ. 747, σκέψη 5, της 19ης Ιουνίου 1990, C-213/89, Factortame κ.λπ., Συλλογή 1990, σ. I-2433, σκέψη 19, της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-312/93, Peterbroeck, Συλλογή 1995, σ. I-4599, σκέψη 12, και της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-13/01, Safalero, Συλλογή 2003, σ. I-8679, σκέψη 49).

114 Εντούτοις, στην υπό κρίση υπόθεση, το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί επί της νομιμότητας αποφάσεως που εκδόθηκε από θεσμικό όργανο της Ενώσεως βάσει νομοθεσίας θεσπισθείσας σε επίπεδο Ενώσεως, η οποία, επιπροσθέτως, ουδόλως παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο.

115 Συγκεκριμένα, η ομοιόμορφη στο επίπεδο της Ενώσεως ερμηνεία και εφαρμογή της αρχής του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ δικηγόρου και εντολέα είναι απαραίτητη έτσι ώστε οι έλεγχοι που διεξάγει η Επιτροπή στο πλαίσιο διαδικασίας περί συμπράξεων να μπορούν να διενεργούνται υπό συνθήκες ίσης μεταχειρίσεως όσον αφορά τις οικείες επιχειρήσεις. Σε αντίθετη περίπτωση, η προσφυγή σε κανόνες ή νομικές έννοιες του εθνικού δικαίου που εμπίπτουν στη νομοθεσία κράτους μέλους θα είχε ως αποτέλεσμα να θιγεί η συνοχή του δικαίου της Ενώσεως. Η εν λόγω ομοιόμορφη ερμηνεία και εφαρμογή αυτής της έννομης τάξεως δεν μπορεί να εξαρτάται από τον τόπο διενέργειας του ελέγχου και από ενδεχόμενες εθνικές νομοθετικές ιδιαιτερότητες.

116 Όσον αφορά την αρχή των κατ' απονομήν αρμοδιοτήτων, επιβάλλεται να επισημανθεί ότι οι κανόνες διαδικασίας στον τομέα του ανταγωνισμού, όπως διατυπώνονται στο άρθρο 14 του κανονισμού 17 και στο άρθρο 20 του κανονισμού 1/2003, καταλέγονται μεταξύ των κανόνων που είναι αναγκαίοι για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και των οποίων η θέσπιση εμπίπτει σε αποκλειστική αρμοδιότητα που παρέχεται στην Ένωση βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', ΣΛΕΕ.

117 Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 103 ΣΛΕΕ, στην Ένωση εναπόκειται η έκδοση των αναγκαίων κανονισμών ή οδηγιών για την εφαρμογή των διαλαμβανομένων στα άρθρα 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ αρχών όσον αφορά τους κανόνες περί ανταγωνισμού, οι οποίοι έχουν εφαρμογή στην περίπτωση των επιχειρήσεων. Η αρμοδιότητα αυτή σκοπεί, μεταξύ άλλων, να διασφαλίσει την τήρηση των διαλαμβανομένων στα

ως άνω άρθρα απαγορεύσεων διά της επιβολής προστίμων και χρηματικών ποινών και να καθορίσει τον ρόλο της Επιτροπής όσον αφορά την εφαρμογή των διατάξεων αυτών.

118 Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 105 ΣΛΕΕ προβλέπει ότι η Επιτροπή μεριμνά για την εφαρμογή των αρχών που καθορίζονται στα άρθρα 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ και ότι εξετάζει τις περιπτώσεις εικαζόμενης παραβάσεως.

119 Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 172 των προτάσεών της, κατά τους ελέγχους που διενεργεί η Επιτροπή ως ευρωπαϊκή αρχή ανταγωνισμού, το εθνικό δίκαιο έχει εφαρμογή μόνον καθόσον τη συνδράμουν οι αρχές των κρατών μελών, ιδίως όταν οι οικείες επιχειρήσεις εναντιώνονται στη διενέργεια ελέγχου διά της εφαρμογής μέτρων άμεσου εξαναγκασμού, κατά το άρθρο 14, παράγραφος 6, του κανονισμού 17 και το άρθρο 20, παράγραφος 6, του κανονισμού 1/2003. Αντιθέτως, το δίκαιο της Ενώσεως και μόνον καθορίζει τα έγγραφα και τα επιχειρηματικά στοιχεία τα οποία μπορεί η Επιτροπή να ελέγχει και των οποίων μπορεί να λαμβάνει αντίγραφο στο πλαίσιο των ελέγχων που διεξάγει βάσει του δικαίου περί συμπράξεων.

120 Συνεπώς, ούτε η αρχή της αυτονομίας των κρατών μελών επί θεμάτων διαδικασίας ούτε η αρχή των κατ' απονομήν αρμοδιοτήτων μπορεί να αντιταχθεί στις εξουσίες που διαθέτει η Επιτροπή στον οικείο τομέα.

121 Ως εκ τούτου, ούτε ο τρίτος λόγος αναιρέσεως μπορεί να γίνει δεκτός.

122 Από το σύνολο των ανωτέρων συνάγεται ότι η αίτηση αναιρέσεως είναι αβάσιμη.

VI — Επί των δικαστικών εξόδων

123 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, το οποίο έχει εφαρμογή στην αναιρετική διαδικασία δυνάμει του άρθρου 118 του ίδιου κανονισμού, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι οι Akzo και Akcros ηττήθηκαν πρέπει να καταδικασθούν στα δικαστικά έξοδα, σύμφωνα με το σχετικό αίτημα της Επιτροπής. Δεδομένου ότι άσκησαν από κοινού την αίτηση αναιρέσεως, φέρουν τα έξοδα αυτά αλληλεγγύως και εις ολόκληρον.

124 Το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, η Ιρλανδία και το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, ως παρεμβαίνοντες στην ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία, φέρουν έκαστο τα έξοδά του, κατά το άρθρο 69, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας.

125 Οι λοιποί μετέχοντες στη δίκη, οι οποίοι υποστήριξαν την αίτηση αναιρέσεως και ηττήθηκαν ως προς τα αιτήματά τους, φέρουν τα έξοδά τους, κατ' εφαρμογή, κατ' αναλογία, του άρθρου 69, παράγραφος 4, τρίτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφασίζει:

1) Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.

2) Το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, η Ιρλανδία και το Βασίλειο των Κάτω Χωρών φέρουν έκαστο τα έξοδά του.

3) Το Conseil des barreaux européens, το Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, η European Company Lawyers Association, η American Corporate Counsel Association (ACCA) – European Chapter και η International Bar Association φέρουν έκαστος τα έξοδά του.

4) Κατά τα λοιπά, καταδικάζει αλληλεγγύως και εις ολόκληρον την Akzo Nobel Chemicals Ltd και την Akcros Chemicals Ltd στα δικαστικά έξοδα.

(υπογραφές)